

Формула успіху Ярослави Тринишак

Майже чотири десятиліття працює у початковій школі вчитель-методист Дергачівського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I–III ст. – дошкільний заклад" (Харківська обл.) пані Ярослава ГРИНИШАК. Усі ці роки вчителька наполегливо шукала дієві форми та методи формування національної та патріотичної свідомості у молодших школярів і переконана, що знайшла їх, – у вияві притаманної усім любові до батьків і рідних, донесенні знань про малу батьківщину, школу, про відомих і шанованих людей рідного краю, а через ці почуття та знання – й любов до України, знання про її народну символіку, народну пісню, про історію Батьківщини, що складається з численних біографій людей, які жили та живуть як у великих містах, так і маленьких селах і містечках, як і харківські Дергачі.

Пані Ярослава переконана, що компетентнісним в основах наук може стати тільки молодший школяр із розвинутою національною та патріотичною свідомістю, і згідно з цими поглядами вибудовує свої уроки та виховні заходи.

На основі аналізу роботи з останнім своїм випуском вона підготувала кілька розробок, у яких узагальнила досягнення роботи за своєю "формулою успіху". "З першого дня, зустрічаючи школярів, прагну побачити в кожному майбутнього свідомого громадянина і хочу допомогти йому в цьому становленні, оточивши його піклуванням, доброю, щирістю, любов'ю", – зазначає Ярослава Михайлівна. А тому допомагається, щоб діти не бездумно заучували, зубрили задане на уроках, а свідомо розуміли, для чого їй що саме вони мають знати. Знання ж допомагають їм почуватися впевнено і спокійно в усіх життєвих ситуаціях, тобто, бути щасливими. А щаслива особистість – складова щасливого суспільства.

Безумовно, Ярослава Михайлівна у плануванні роботи покладається не лише на свій досвід роботи, спостереження та відчуття потреб сьогодення, а й на відповідні нормативні документи та напрацювання відомих вітчизняних дидактів і настанови авторів підручників, за якими працює.

У нормативні вимоги формування національної свідомості та людської гідності, любові до рідної землі, родини, свого народу, бажання працювати задля розвитку держави, готовності її захищати вчитель під час уроків і виховних заходів привносить живе дихання, пояснюючи ті чи інші речі на конкретних, зрозумілих дітям прикладах.

Ось, наприклад, інтегрований урок у 3 класі на тему "Зростаєте справжніми людьми". Ярослава Михайлівна об'єднала в ньому кілька пов'язаних між собою предметів: читання – Василь Сухомлинський. "Який слід повинна залишити людина на землі?"; художню працю – "Рідний край привітний – україноцвітний. Знайомство з творчістю Катерини Білокур"; музика – "Музика мого народу. Назарій Яремчук – популярний виконавець сучасної української пісні".

Молодші школярі вражали свою вчительку розумінням того, що означає "залишити слід на землі". Віддавши шану Майстрам (образ, створений Сухомлинським), вони задумалися не тільки над біографіями особистостей, які залишили слід в історії, а й над життям і долями тих, хто стояв поряд із Майстрами.

Особливо вразила дітей доля Катерини Білокур – як трагічність невизнання найближчими людьми, так і світлою мрією і бажанням розбудити відчуття дивосвіту через замилювання квітами, що буяють довкола. Діти, розглядаючи картини оригінальної художниці та читаючи дібрані вчителькою листи Катерини Білокур, на яскравих прикладах з її життя пересвідчилися: "доля випробує тих, хто надумав дійти до великої мети...". Але тільки витримавши ці випробування, можна досягти того, про що мрієш.

Художньо-музичній частині уроку передувала пошукова робота. Так, записи пісень у виконанні незабутнього Назарія Яремчука діти знайшли у музичних збірках рідні середнього покоління.

Урок вчителька закінчила рефлексіями: школярі, прочитавши оповідання, ознайомившись із біографією Катерини Білокур та прослухавши пісні Назарія Яремчука, вражені штрихами біографій митців, спонтанно, на емоційному піднесенні продовжували речення, початі вчителем: "Я б хотів...", "Я б зміг...", "Я мрію...".

З курсу "Я і Україна" (Громадянська освіта), 4 клас пані Ярослава провела урок на тему "Радість життя", у підготовці якого брали участь і батьки учнів, виготовивши десятки листівок-долоньок, із яких діти мали вибрати найсокровенніше бажання, щоб скласти колективне "сонечко-щастя", та листівочки, на яких були записані певні життєві цінності та пріоритети (звичайно, відповідно до розуміння школярів 10–11 років).

"Діти усвідомили, – пише Ярослава Михайлівна, – що радість життя полягає в тому, що ти смієшся, дихаєш, бачиш сонце, можеш торкнутися пелюсток троянди, почувти пісню жайворонка, радіти від того, що ти живеш. Схвилювало мене те, наскільки глибоко розмірковували діти про те, в чому радість життя, бо, складаючи "сонечко-щастя" зі своїх маленьких долоньок, писали про найсокровенніше: "щоб мама не хворіла", "щоб тато жив з нами", "щоб усі в сім'ї були здорові", "щоб бабуся не була сумною". Вчитель доходить висновку: "Якщо діти знають ціну любові, щастю, радості, вони знатимуть ціну життю. З них виростуть патріоти своєї родини, малої батьківщини, рідної України".

Велика Батьківщина складається з дорогих серцю куточків малої, прикрашеною працею багатьох поколінь. І Дергачі, Харківщина, люди, які живуть поруч, завжди присутні на уроках Ярослави Михайлівни, особливо на уроках мови й у творчих завданнях. Діти пишуть про рідний край, історію Слобожанщини через сімейні спогади, розповіді відомих або просто цікавих людей, спогади про якісь знаменні події, що відбувалися в рідному селі та на Харківщині тощо.

Загалом, історію малої батьківщини найдоцільніше пізнавати, дізнаючись про родовід своєї сім'ї, долі бабусь і дідусів, прадідів і прапрадідів, їхні біографії та долі. А історію України – ознайомлюючись з життями, переживаннями та мріями відомих громадських діячів минулого, борцями за свободу рідної країни, біографіями знаних письменників, художників і композиторів. Тому Ярослава Михайлівна велику увагу приділяє ознайомленню молодших школярів із досягненнями відомих людей, життя яких так чи інакше

пов'язане з Дергачами, районом та найближчими селами й містами. Ознайомлюючи учнів із їхньою малою батьківщиною, пані Ярослава проводить годину спілкування, присвячуючи цей захід розповідям про рідну школу, тим більше, що досить скоро, у 2017 році (як вона пише, "на Наума" – в давні часи навчальний рік розпочинався 1 грудня) навчальному закладу Дергачів виповниться 100 років. Девіз заходу – римовані рядки "Ми любимо школу – наш затишний дім. Надійно і тепло, спокійно у ній!"

Цей урок розпочинається із слова вчителя: "Край міста Дергачі на Піщанській землі стоїть школа, мурована з червоної цегли. Навколо школи красуються тополі, вершечками сягають неба. Ніжні іриси, гордовиті троянди, невивагливі чорнобривці милують око з ранньої весни до пізньої осені, до самих заморозків. Ви, напевне, зрозуміли, що мова йде про Дергачівську школу, першу й одну з найстаріших у нашому районі..."

Учні на цьому уроці – не пасивні слухачі. Вони готувалися до цього уроку, розподілившись на групи – "Іскорку" (літописці), "Промінчик", "Зіронецька" і "Сонечко", кожна з яких мала своє завдання. Так, "літописці" ще вдома підготували короткі історійки про заснування школи, етапи її перетворення в сучасний навчальний заклад. Школярі з групи "Промінчик" розповіли про найвідоміших директорів і вчителів навчального закладу, учасники групи "Зіронецька" – про найвідоміших у місті й районі випускників школи, а учні групи "Сонечко" – про славні шкільні традиції. Тобто, діти ознайомлюються з історією краю, але не абстрактно, а через конкретні факти, розповіді про людей, відомих саме в їхньому місті й районі.

Під час заходу Ярослава Михайлівна також наголошує, що за ці роки школа випустила не одну тисячу учнів, дала їм путівку в життя. Серед них – і відомий письменник Олександр Бакуменко, автор кількох поетичних збірок та художньо-документальних повістей "Захисник Чернечої гори" та "Зодчий слова". Вчилися у ній і цілі династії. Про це вже згадують учні. Так, один із хлопчиків розповідає, що у школі вчилися ще його прабабуся, обидві бабусі й тато з мамою. Учні з'ясовують, що життя школи – це, власне, життя самого міста, його людей. Наприклад, разом із Ярославою Михайлівною у школі працюють кілька її колишніх учениць. Діти, розповідаючи про свої відкриття і досягнення у навчанні, спорті, творчих починаннях (клас – учасник самодіяльного театру), переконуються, що теж беруть посильну участь у творенні "затиш-

ного дому". Педагог переконливо твердить, що справжній патріотизм і виростає з бажання творити добро і красу. Інших шляхів немає.

Народним символам України вчителька також присвячує годину спілкування, що проходить у формі усного журналу. Біла хата, гніздо лелеки на ній. Верба та калина коло тину. Вишитий рушник і хліб на ньому. І народна пісня – втілення духовності українського народу. Всі чули і всі нібито знають значення цієї символіки. Проте Ярослава Михайлівна знаходить нові грані вже, здавалося б, відомого, та разом із дітьми веде до осмислення краси через вірші, пісні, казки, легенди.

Важливо, що вивчення символіки рідної країни розпочинається знову ж таки із зрозумілого дітям звернення до знайомого та близького – звернення до суспільного життя малої батьківщини дітей. Так, після виконання пісні "Україно – світ" і Державного гімну держави у класі читають вірш "Мої Дергачі", який написала випускниця школи – Ольга Тараненко. Діти починають розуміти, що загальнодержавні символи стосуються кожного, бо, як говорить пані Ярослава, "кожен із нас – частинка великого українського народу". Далі мова логічно продовжується про рідну хату: учні ознайомлюються з віршами й прозовими рядками про рідне обійстя, які написали Т.Шевченко, Г.Сковорода, І.Франко, Г.Хоткевич та їхній земляк – письменник Д.Бакуменко – батько О.Бакуменка. Учні самостійно наводять знайдені вдома приказки та прислів'я, в яких згадується рідна домівка: "Що інша хатка, то інша гадка", "Без господаря двір, а без господині й хата плаче", "Вдома і стіни гріють". Під час розповіді про ще один знаковий символ – вишитий рушник – у класі виконуються пісня на слова А.Малишка "Пісня про рушник". Зрозуміла дітям серйозна розмова про хліб і ставлення до нього. Надзвичайно цікавою виявляється і розповідь про українську народну пісню, що закінчується виконанням знаменитої "Розпрягайте, хлопці, коней..."

Таке по-своєму театралізоване дійство молодші школярі сприймають настільки щиро й безпосередньо, що вчительці тільки й залишається, що сказати у підсумку: "Наша свята земля, рідна оселя, солов'їна мова, невмируща пісня, червона калина – все, про що ми сьогодні говорили, наша Батьківщина, Україна. Тож любимо, шануймо, бережимо її". У прифронтовій Слобожанщині це сьогодні найпотрібніші слова.

Пропонуємо один з уроків **Ярослави Гринишак**.

Радість життя

Урок з курсу "Я і Україна" (Громадянська освіта) у 4 класі

Мета. Формувати ключові компетентності "вміння вчитися": творчу діяльність, активне пізнавальне ставлення до дійсності, вміння висловлювати власну думку. Розкрити основний зміст поняття "життя", допомогти учням усвідомити його цінність для кожної людини.

Сформувати у дітей почуття гордості за свою неповторність, самобутність. Виховувати любов до життя, бажання цінувати його і самовдосконалюватися.

Обладнання: "Загальна декларація прав людини", "Декларація прав дитини", Виставка "Реліквії мого народу", картки з прислів'ями.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Хід уроку

I. Створення емоційного настрою.

Звучить пісня "Україно моя".

– Українці будь-яку справу супроводжують піснею. Ми закінчили вивчати тему "Україна – рідний край". Підготували невелику виставку "Реліквії мого народу". А пісня нагадала нам, що ми живемо в Україні.

Повідомлення вчителя про те, що діти об'єдналися у групи "Сонечко", "Щастя", "Умішка", "Доброта", "Здоров'я", "Дружба".

II. Повідомлення теми, мети та мотивації вивчення нового матеріалу.

— Ми починаємо опрацьовувати нову тему. А яку, ви дізнаєтеся, склавши слово з переплутаних букв. (ЛЮДИНА). Тема ж уроку — "Радість життя".

Я очікую від сьогоднішнього спілкування з вами, що ви всі будете радіти в житті, знатимете, що є радістю у вашому житті. Кожний прагнути саморозкритися, самовдосконалитися. А всім нам подарують хвилинки радості наші артисти.

III. Актуалізація опорних знань.

— Вже доведено історією людства: та держава щаслива, у якій почувається щасливою кожна звичайна людина. У кожній державі найцінніше — людина. (До уроку ми готували завдання "Моє розуміння слова ЛЮДИНА").

1. "Мікрофон".

Людина — істота, яка здатна мислити і говорити, створювати знаряддя праці та користуватися ними у суспільному житті. Поза людською спільнотою людина жити не може.

Василь Симоненко писав:

Ти знаєш, що ти — людина. Мука твоя — єдина,
Ти знаєш про це чи ні? Очі твої — одні.
Усмішка твоя — єдина,

Людина унікальна істота, неповторна, єдина. Життя людині дається раз і цінувати його треба як Божий дар.

2. У "Загальній декларації прав людини" (стаття 3) зазначено: "Кожна людина має право на життя". А в статті 3 Конституції України записано, що "людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю".

— Чому життя людини — найвища цінність?

Але так вважали не завжди. Наприклад, колись давно існувала держава Спарта, яка славилася своїми нездоланими воїнами. Сильними, здоровими, витриманими. У цій державі оглядали кожного новонародженого хлопчика і вирішували його долю: якщо він міцний і здоровий — хай живе. А коли дитя народилося слабким, хворим — кидали його зі скелі. (Чи хотіли б ви жити в тій державі?)

— Якби вас попросили зобразити життя, які б фарби ви обрали? Чому?

— У чому полягає радість життя? (Діти відповідають).

Дійсно, радість життя полягає у самому усвідомленні того, що ти дихаєш, смієшся, можеш бачити сонце, можеш торкнутися ніжною пелюсткою троянди, почути пісню жайворонка — радість від того, що ти існуєш.

(Пісня "Крапелька дитинства". Автор М. Романенко).

3. Дидактична гра "Що найголовніше?" (Робота в групах).

У кожного з вас — аркуш з переліком того, що має найголовніше значення для людини. Поставити цифри 1, 2, 3 за принципом: найголовніше судження.

Настрій. Самопочуття. Дружна родина. Смачна страва. Добрі друзі. Навчання у школі. Цікава зустріч. Зовнішній вигляд. Корисність людям, державі. Здоров'я.

— Якому судженню ви віддали перевагу? Чому саме?

— Найголовніше — саме життя людини серед людей. Особливо, коли вони твої однодумці. Твої співгромадяни. Що сьогодні об'єднує всіх нас? (Учні відповідають).

4. Ознайомлення з уривком казки В. Леви "Краплина".

Жила була Краплина. Жила вона в іржавому крані, сховалась собі потихеньку за перемикачем і, доки кран не відкрився, безтурботно спала.

Але одного разу незрозуміла сила кинула Краплину кудись, кудись, кудись...

Стій! Закрилася засувка, і Краплина зависла між краном і незрозуміло чим. Висить і висить. Між тим позаду вже давно в нетерпінні гойдалися інші Краплини. "Гей, хто тут останній? Чия черга?", "Гей, ти там не затримуйся", — кричать.

Краплина замислилась: "Кап чи не кап? — ось у чому питання. А далі он — чорна дірка! А я ж могла бути Росинкою, сяяти, відображаючи сонце на якій-небудь чарівній квітці... Я б могла бути бризкою Ніагарського водоспаду, летіла б, цілувалася би з повітрям і, сяючи, безперервно летіла б... Господи! Якщо вже падає, то хоч би дощем на поле, щоб підживити б яку-небудь травинку! Або хоча б у калюжу, щоб створити бульбашку — короткочасну, але неперевершену! А туди... Ні! Ні! Не хочу! Не можу! А-а-а..."

З а в д а н н я кожній групі:

— Як можна пов'язати зміст казки з нашим уроком?

— Як би ви закінчили казку? (Наша краплина не впала, а випарувалась. Вона зможе відчутти свою красу і зможе прислужитися світові).

Закріплення і осмислення знань.

5. Читання статті "Радість життя" (с. 13) — самостійно.

6. Складання "Сонечка щастя".

— Як ви вважаєте, що робить людину щасливою?

— Які риси характеру має щаслива людина? Заповніть "Сонечко щастя".

— Скромність, мудрість, ввічливість, чесність, чуйність, життєрадісність.

Що для вас означає слово *щастя*? (Учні висловлюються).

7. Робота з кулькою.

— На жаль, життя "смугає". В ньому зустрічаються білі та чорні смуги. Живучи у суспільстві, ми намагаємося розрізнити гідні та негідні вчинки. Ось в мене червона кулька. Вона — символ небезпеки. Напишіть на смужці свої шкідливі звички, негативні риси характеру, які вам не подобаються. Згорнемо смужки і опустимо в кульку. Викинемо кульку, щоб більше ніколи прикрощі не поверталися і не псувати радості життя.

(Пісня "Радість життя").

8. Робота в групах над прислів'ями:

В житті, як на довгій ниві; життя прожити — не поле перейти; пташка красна пір'ям, а людина своїм умінням; і сила перед розумом никне.

9. Розповідь учителя.

Прислів'я *Хто живе для народу, той живе вічно.*

Справедливість цих слів підтверджується життям багатьох людей, які жили не для себе, а для інших.

(Вибрати прислів'я, які співзвучні темі уроку).

10. Розповідь про матір Терезу.

а) Робота за підручником, с. 17;

б) словникова робота: *благодійниця, благодійник, благодійний.*

в) читання настанов матері Терези;

г) коментування настанов 6, 12, 3, 2, 5.

Яке слово, близьке за значенням, останнім часом увійшло в наше життя? (Волонтер).

IV. Домашнє завдання. Прочитати казку "Для чого потрібно жити".

V. Підсумок уроку.

— Хто і що вам в житті приносить радість? (Учні вивішують на дошку свої фотокартки зі словами-бажаннями).

(Пісня "Наша Україна").

Підготувала **Юлія КОЛЕСНИКОВА**,
зав. відділу гуманітарних дисциплін